

גליון כז"ב - כי תבא ה'תשי"ע / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם מותר לחצות כביש בשבת כשהדבר גורם לעצירת מכונית של מחלל שבת

איתא בב"ק (טו). רבי שמעון בן גמליאל אומר "הלעיטהו לרשע וימות". כלומר גנב הבא לגנוב משדה חבירו פרי מאכל אין הבעלים צריכים לציין שהפירות אסורים בהנאה מחמת שהם ערלה וכדומה, כדי להציל את הגנב עכ"פ מאיסור זה. והנה מצינו בתשובת חות יאיר (סי' קמב) דס"ל דלשון "הלעיטהו" מוכיח דלא מבעיא שאין עלינו חיוב להפריש החוטא מאיסור אחר אלא אף שרי לספינהו איסור בידים. [ועיי"ש מה שתמה ע"ז].

וכן מבואר בתשובת מוצל מאש (ח"א סי' מה) שכתב שהטעם שמותר להשביע למודה במקצת וכופר בכל ועד מכחישו, שלא יאבד ממנו, אע"ג דידוע בודאי שנשבע על שקר ויעובר על לאו דלפני עורר, הוא משום דסוף סוף הוא רשע גזלן שגוזל ממון חברו אינו עובר המשביעו אלא אמרינן הלעיטהו לרשע וימות, ע"כ. וכבר כתב בדרך זה השיטה מקובצת (ב"מ ב: ד"ה ומורי הרב נ"ו). אלא שמדבריו אין הוכחה שגם לתת לו איסור בידים ממש גם הותר (עיי' לקמן מש"כ בשם המנח"ש). ועיי"ש דמדת חסידות הוא שלא יניחנו לישיבע. אבל המאירי (ב"ק טו). כתב ש"מוטב שישתרו" בחטא דהלעיטהו לרשע וימות. אלא דיש לחלק לפי הבנת המוצל מאש דשאני הא דשבועה שנותן האיסור בידים וע"כ איכא משום מידת חסידות.

אולם שו"מ בגרי"פ לרס"ג (ח"ג פרשה זו עמ' 418 טור ב) שדחה דברי החו"י הנ"ל, דפשוט דאין הכוונה הלעיטהו ממש בידים, אלא ודאי לא קאמר אלא הנח לו להלעיט את עצמו. ואע"פ דיכול להצילו מאיסור ערלה וכדו' כיון דמלבד איסור ערלה איכא נמי עבירת גניבה ועל זה אין בידו למחות, שוב יצא בזה מכלל תורת ערבות וממילא גם בעבירה אחרת שעובר עם עבירת איסור גזל או גניבה אין בה תורת ערבות אע"פ שיש בידו למחות, ע"כ. [ועיי"ש (עמ' 420 טור א) שדחה דברי המוצל מאש שהרי התם ב"ד הוא דקא מחייבי ליה שבועה כדי לברר הדבר, ואדרבה מה שמחייבים אותו הוא כדי להצילו ממכשול עבירה להוציא גזילה מתחת ידו].

וכ"כ החזו"א (דמאי סי' ח ס"ק ט) דטעמא דרשב"ג דכל שנוטל באיסור לא מקרי שאני מכשילו שהרי הדבר מנוע מחמת איסור, והנוטל נוטלו "בלא הזמנתו" של הבעלים ליה, והא דאמר הלעיטהו הוא לישנא בעלמא שאינן זקוק למעשהו ולשקוד על הצלתו אבל לתת לו בידים לעולם אסור.

וכן דעת האג"מ (י"ד ח"ג סי' צ ד"ה והטעם) דאין לאדם להמנע מעשות אף דבר הרשות שלו בשביל שמא יעשה אי איסור ע"י מעשיו, דמאחר דעושה מעשה עצמו, ועובר האיסור לקח ועשה בעצמו מעשה האיסור, וליכא בזה לאו דלפני"ע, וכמבואר מדברי רשבי"ג הנ"ל דליכא חיוב על האדם לשמור בעלי עבירות מחטאים "שיחטאו בעצמן", ע"כ.

וגדולה מזו כתב במנחת שלמה (ק' סי' ז ענף ד אות ג) דאפילו שבהכרח יעבור השני על איסור, כיון שחבירו נוהג כדן אין בכה"ג משום לפני עור, ועפ"י רצה להתיר לחולה שאין בו סכנה בשבת ללכת לרופא שאינו שומר תורה ומצות ויעבור על חילול שבת עבורו כיון שאינו נותן לו את גוף האיסור, אלא רק בדרך אגב גורם לו לעבור אע"ג ש"הוא פסיק רישא". אולם עיין עוד שם במי' תני' סי' קל"ד אות ט'.

מעשה נחזור לנד"ד אם מותר לחצות כביש כשהדבר גורם לעצירת מכונית של מחלל שבת. דהנה לפי דברי הפוסקים שהלעיטהו לרשע פירושו אפילו לתת לו איסור בידים, י"ל דאפילו אם לפני שבא לחצות הכביש רואה שעומדת לעבור מכונית, אין חיוב להמנע מלגרום לו לעצור ולעבור בזה על איסורים נוספים, ומותר לחצות הכביש. אבל לפי הסוברים שאסור לתת לו איסור בידים י"ל שאסור לעשות כן כיון שנמצא "מזמין" לפניו מכשול. ואף לדעת האג"מ הנ"ל י"ל כן שהרי בכה"ג הנהג חייב לעצור וזה גורם לו "בהכרח" לריבוי חילול שבת, אולם עיין במנחת שלמה הנ"ל דנראה דאף בכה"ג שרי כיון שמי שחוצה את הכביש נוהג כדן.

ומי"מ אכתי י"ל שאם כבר התחיל לעבור ושוב באים בדרכו אינו מחוייב למהר כדי להצילו מאיסור שיכול להגרם מזה שהרי אינו מזמין לו האיסור בידים. לא מבעיא לדעת המנחת אלעזר (ח"א סי' עד) ודעימיה דס"ל שאלו שבעוה"ר אינם שומרי תו"מ בזמנינו נחשבים למומרים. אלא אפי' לדעת החזו"א (י"ד סי' א ס"ק כח) ודעימיה שדינם כתינוקות שנשבו [ועיין בחוט שני (ח"ב עמ' רפט)], י"ל דמי"מ היכן שאין בידינו להפרישם מאיסור דילמא שוב אין עלינו ערבות גם על איסור השני וכדברי הגרי"פ לרס"ג הנ"ל, ודו"ק.

[שו"ר דדעת הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש פמ"ד אות יג בשם ספר דרוך יקרא) דכשעוברים כביש בשבת מותר ללכת כדרכו בחול ואם הנהג יעשה מלאכה זה הלעיטהו לרשע וא"צ לחוש לתינוק שנשבה, אך אין לעשות פעולה מכוונת כגון לעמוד בכביש בכוונה כשגורם לנהג לעשות מלאכה דאורייתא].

עבודת חודש אלול (ג) א. אם מרן הבי"ל למד מוסר

כתב הג"ר יצחק בלאזר זצ"ל (שערי אור, ה): "והכי נכבד הוא, אשר מצאתי בספר מגיד מישרים למרן הבית יוסף (סוף פרשת בהר) מה שהזהיר לו המגיד ז"ל "ותקרא מרגניתא דבי רב (המובא בראשית חכמה שער היראה סוף פ"ב) בכל יום כו' וג"כ תקרא קריאה אחת מס' חובת הלבבות להכניע היצה"ר ולהשפילו מתוקפו"... והנה כל קורא הדברים האלה, מה שהזהיר המגיד למרן הבי"ל בשום לב יאחזהו רעד ורתת, אם הארז אשר בלבנון החסיד הקדוש מרן הבי"ל אשר ידוע גודל חסידותו וקדושתו, ושלא פסק אף רגע אחת מלהרהר בד"ת כמבואר שם בס' מגיד מישרים בכמה מקומות, ואת גודל מעלתו כי מלאך ה' דובר בו, ובכ"ז ציוה לו המגיד לקרוא בכל יום מרגניתא דבי רב אשר הם דברי מוסר פשוטים מענייני הפטירה והחשבון, וכן לקרוא בכל יום ס' חובת הלבבות להכניע היצה"ר ולהשפילו מתוקפו, מה יענו איזובי קיר, מעתה היוכל שום גבר לזכות דרכו, יהיה מי שיהיה ולפטור עצמו מלימוד המוסר בכל יום ממש?".

עוד כתב שם (אות ט') על לימוד המוסר של הגר"י סלנטר בעצמו "ואדמו"ר הגה"ח זצוק"ל בעצמו, היה לומד ספרי מוסר, בהתפעלות רב ועצום, ובקול נעים מאוד מעורר עצב, ולפעמים היה חוזר על מאמר אחד בהתפעלות כמה וכמה פעמים, וכל השומע קולו נמס לבבו ויהי למים, וגם לעת זקנותו וזקני ת"ח כל זמן שמזקינים וכו' והאיש קדוש ונורא... ובכ"ז לא חדל מלימוד בספרי מוסר, בהתפעלות עצומה מאד, ולפעמים היה בוכה בכי רב". [ועיי' עוד הליכות שלמה (מועדים ח"א, בענין עשי"ת הערה 15) על הנהגות הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בלימוד המוסר. ובארחות רבנו ח"ב עמ' קצ"ה על הנהגות החזו"א].

ב. בטעם גודל החיוב ללמוד מוסר

והנה יש הסוברים שלימוד המוסר הוא מעלה בעלמא ממידת חסידות, ומלבד מה שנפסק להלכה שהוא חיוב, כמו שכתב המשנה ברורה (סי' א' סק"ב. וסי' תרג סק"ב): "וצריך האדם לקבוע לו עת ללימוד ספרי מוסר בכל יום יום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, ותבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל". אף איכא בזה נפק"מ להלכה, כמש"כ בח"י אדם (כלל קמג) והביאו השעה"צ סי' א': "ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום בספרי היראה אם מעט ואם הרבה, שהוא יותר חיוב מכל לימודו. ואפילו אם יתבטל ע"ז מלימוד פרק משניות או שאר לימוד".

והטעם בזה פשוט, וכמש"כ הח"א שם "כי מה ה' אלקיך מבקש ממך כי אם ליראה אותו, וכדאיתא במשנה אם אין יראה אין תורה, כי מה תועיל לו התורה אם אין דעתו לקיים". ויסוד הדבר הוא מהגמ' בשבת (לא): דמי שיש בו תורה ואין בו יר"ש דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו. ופירש"י "כך אם ירא שמים הוא, נעשה חרד לשמור ולעשות ואם לאו אינו חש לתורתו". עוד יש להביא דברי הגרא"מ שך זצ"ל (מכתבים ומאמרים ח"א, לז): "וביחד עם הלימוד תעלה גם ביראת שמים, כי אם אין יראה אין חכמה, ומימי לא ראיתי מי שאין בו יראת שמים שיועד ללמוד, וכל אלו שנדמה להם שהם יודעים ללמוד אף שאין יראת השם בו, אצלם, תדע שכל תורתם היא מן השפה ולחוץ, ולא בהם חפץ ה' ואין תורתם אמת, כי אין להם ס"ד, ובלי ס"ד א"א להשיג מעלת התורה...". המשך בעמוד הבא

השומע חזרת הש"ץ האם עליו לענות לדברים שבקדושה ששומע ממנין אחר

דבר מצוי שמתפללים בצבור ובעוד שמקשיבים לחזרת הש"ץ שומעים קדושה, קדיש וכו', ממנין אחר. ויש לעיין האם יש לענות דדילמא כיון ששומע חזרת הש"ץ הרי הוא בכלל עוסק במצוה כמ"ש הרמ"ע מפאנו (סי' קב ד"ה שמינית), וקיי"ל בסוכה (כה). דהעוסק במצוה פטור מן המצוה.

ובאמת קודם שנדון בשאלה הנ"ל יש ליישב תמיהה אחרית. דהנה פסק השו"ע (סי' קד סעי' ז) שהעומד בתפלת י"ח פוסק לשמוע קדיש וקדושה ויוצא ע"י שומע כעונה. ולכאורה קשה טובא דאמאי עליו להפסיק מצוותו, והרי אנו קיי"ל [עיין רמ"א (סי' לה) וביאור הלכה (שם ד"ה אם)] דעוסק במצוה פטור מן המצוה אפילו במקום שאפשר לקיים מצוה השניה, ורק היכן ש"אינו צריך לטרוח כלל"י אלא כדרכו במצוה ראשונה, ויכול לצאת ידי שניהם, בכה"ג ודאי יצא ידי שתייהן מהיות טוב אל יקרא רע [כשיטת הר"ן (סוכה יא: ד"ה ואיכא למידק)]. ועיין בביאור הלכה (סי' ע שם) שכתב דהיינו "שאינו מוסיף טרחה כלל"י אלא טורח א' לשתייהן. ועיין בביאור הלכה (שם) שכתב דהיכן שא"צ לטרוח הוי חיוב מצד הדין. (אולם הערוה"ש (שם אות יג) נשאר בצ"ע בזה. והמקראי קדש (סוכה ח"א סי' לז) כתב שאין זה אלא מדת חסידות).

וגדולה מזו מוכח מדברי השעה"צ (סי' תעה אות לט) שאע"פ דליכא איסור אם מקיים מצוה השניה [עיין במ"ב (סי' לח ס"ק כט)] מ"מ אין זה כהוגן. וכן הוכיחו מדברי השעה"צ, הגר"ח שיינברג זצ"ל (תורת היולדת, עמ' ס"ג הגה ה) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות, ח"ג סי' ריב ד"ה אמנם אני תמה).

שו"מ בתשובת מהרש"ג (ח"ג סי' ה אות ה) שעמד בזה והוסיף עוד להקשות על המ"א (סי' סו ס"ק ה) שנקט דמי שקורא ק"ש ושמע רעמים עליו לברך, ותמה עליו דהרי העוסק במצוה פטור מן המצוה. וע"כ נקט בנידון של המ"א שלא לענות, והא דמפסיקים בתפילת י"ח לשמוע קדושה וכו' היינו כדי שלא יהא ככופר. ובדרך זה כתבו בתורת חיים (סופר סי' סו ס"ק ח ד"ה ולע"נ). בשלמת חיים (סי' מט) ובתשובות והנהגות (ח"א סי' עו וסי' עח).

אולם לפי דברי המ"ב הקושיא מעיקרא ליתא. שהרי פסק המ"ב (סי' ע ס"ק יח) בשם הא"ר (שם אות ה) דהעוסק בצרכי צבור אע"פ דנחשב עוסק במצוה מ"מ אם יכול להפסיק לק"ש ואח"כ לחזור ולגמור צרכי צבור בלא טורח יפסיק. ועיין בשעה"צ (שם אות טו) שמקור דין זה הוא מדברי הרמ"א בסי' ל"ח שפסק כדברי הר"ן הנ"ל. ולכאורה קשה שהרי ודאי מוסיף טירחא בכה"ג ואמאי מפסיק הרי בכה"ג פטורים כמבואר לעיל.

ולכאוי' צ"ל דס"ל להמ"ב דתוספת טירחא פירושו אם צריך לטרוח אחריה' אבל כאשר שני המצוות מזומנות לפניו ורק איכא משום שהיית זמן גרידא אין פטור של עוסק במצוה. וכנראה למד כן, מדיוק לשונו של הרמ"א דשינה לשון הר"ן הנ"ל וכתב אם צריך לטרוח "אחר זה" אזי פטור מן המצוה.

ולפי זה מי שעומד באמצע תפילה "חייב" להפסיק ולשמוע קדיש וקדושה ולצאת ע"י שומע כעונה, דהרי אין כאן אלא משום שהיית מצוה של תפלה ותו לא. נשו"מ שכי"ב בנשמת כל חי (ח"א סי' ד ד"ה ולעיקר חקירתו) בא' מתירוציון. ולפי"ז מיושבת קושית המהרש"ג (ח"ג סי' ה אות ה) הנ"ל על דברי המ"א. [ואין להקשות אמאי ליכא משום אין מעבירין על המצוות שהרי כבר כתב הח"א (כלל סח אות א) דבמצוה עוברת ליכא משום כלל זה].

ונחזור לנידון דידן, דלפי הנ"ל יש לומר דפטורים מלענות כששומעים קדושה וכדו' ממנין אחר, ולא מבעיא לדעת המהרש"ג הנ"ל דבכה"ג לא שייך משום מחזי ככופר שהרי כו"ע ידעי שנמשך הוא אחר הציבור שמתפלל איתו. וכ"כ בצ"א (ח"א סי' ג אות ד), אלא אפילו לדעת המ"ב הנ"ל, י"ל דכיון דלכתחילה יש לשמוע מפי הש"ץ כל הברכה כמבואר במ"ב (סי' קד ס"ק יח), שוב י"ל דליכא חיוב להפסיק באמצע שהרי מגרע בקיום המצוה שמקיים עתה. ולפי"ז י"ל שאף באמצע פסוד"ז וכדומה, אינו מפסיק אם זה מביא לאיבוד הכוונה בתפלה. שו"ר ברבנות אפרים (סי' פט אות ב) שכתב בשם הגריש"א זצ"ל שהשומע קדושה וכו' ממנין שבחדר ליד אינו מפסיק, ושכן פסק הגר"ב זילבר זצ"ל משום שהמתפלל צריך להשקיע כל כוונתו בתפלה, ודו"ק. [אולם שו"מ באשי ישראל (בתשובת הגר"ח"ק שבסו"ה"ס) בשם החזו"א שחייב לענות בכה"ג. ואף אם רק עובר ברחוב, ועיי"ש פ"ל דהערה סב) משי"כ בשם הגרש"ז זצ"ל].

המשך מעמוד קודם

ובלקט רשימות מהג"ר נתן מאיר ואכטפויגל זצ"ל (אלול עמ' לד) "אמר המשגיח, במשך השנים הארוכות בישיבה הקדושה, ראיתי בחוש, שכל אלו שהיה להם שייכות למוסר ותפילה נשארו בני תורה, וגדלו וזכו להיות ראשי ישיבות תלמידי חכמים, מרביצי תורה, דיינים, רבנים, מלמדים, ושאר כלי קודש. אבל אלו שלא היה להם שייכות לתפילה ומוסר לא נשארו בתורה". ושם להלן "סיפר המשגיח נפגשתי עם עילוי, מתמיד נפלא שאין לו למעשה כלום, שאלתי מה מדבר בבית בשולחן שבת, והתפלאתי, עד שנתברר לי שלא לומד מוסר... אז הבנתי את מצבו, שלא למד מוסר ולא עסק ביראה ולכן לא זכה לקיום לתורתו!..."

ומרן הגר"י בלאזר זצ"ל (שערי אור סוף אות י') כתב בשם הגר"ס "כי בתור עסקי, שוה וכדאי לפני האדם לקבוע עתים כל ימיו ללמוד שעה קלה בכל יום ספרי יראה ומוסר... אף אם רק תשא פרי כי במשך כל ימי חייו יחדל מלעשות עוון אחד... ומה גם כי ע"י לימוד המוסר, בלי ספק כמה לה"ר יחדל מלדבר...".

ג. אופן השפעת המוסר

ובאופן השפעת המוסר על האדם, האריכו בזה בעלי המוסר, ויש להזכיר נקודה אחת והיא התרכזות בדבר מסויים. וכמש"כ הגר"י בלאזר (שערי אור, ט) "ועל כן טוב לחזור מאמר מיראה ומוסר כמה פעמים וביחוד כאשר יגיע לאיזה מאמר חז"ל או שאר דברי מוסר אשר ירגיש בנפשו כי יתפעל מזה ויחדור לתוך חדרי לבבו, יחזור וישנה עליו בהתפעלות כמה וכמה פעמים עד אשר יהיה חרות על לוח לבבו ולטוטפות בין עיניו ואז גם בלכתו בחוץ ובשכבו על משכבו יצלל המאמר הזה לתוך באוזניו כפעמון ולא ימוש מזכרונו".

עוד כתב הגר"ש פינקוס זצ"ל (נפש שמשון התורה וקניניה, עמ' שמג - שמה) "מהו שורש שיטת לימוד המוסר שלימדנו מרן הגר"ס? הנה כשנתבונן, נגלה שעיקר הבעיה שעומדת לפנינו היא חוסר ריכוז. קשה לנו להתרכז בעת לימוד הגמ', קשה לנו להתרכז כשאנו קוראים ק"ש, וכך בכל דבר שבקדושה... העצה היחידה היא ללמוד מוסר, לקחת מאמר חז"ל ולעבוד עליו במשך חצי שעה... זוהי עצה נפלאה, עצה שהשתמשו בה נביאים ראשונים. כשהם רצו לתפוס ריכוז בדבר, הם שמו את כל העולם כצד עד שהם תפסו בו ריכוז... באותו רגע שאדם תופס ריכוז במאמר חז"ל הנוגע אליו, הדברים יחוללו אצלו נפלאות, הם יבלעו בדמו".

לדוגמא: ניקח את דברי המסילת ישרים בפתח ספרו: "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא, שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו" - לשם מה בכלל באתי לעולם? מה אני עושה כאן? והנה לאחר שאדם מתבונן היטב בדברים והוא עובר ברחוב ורואה שני אנשים מדברים פולטיקה, האם הוא יעמוד לדבר איתם? מיד תחלוק בראשו המחשבה: בשביל זה באתי לעולם?! זהו לימוד מוסר".

ויש להוסיף עוד, דכיון שענין לימוד המוסר הוא התבלין ליצר הרע, וכמבואר בקידושין (ל): בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, מובן מה שרואים את הדברים בחוש שמנסה היצה"ר בכל כוחו למנוע את האדם מלימוד המוסר, וכמש"כ הלקט רשימות "היצה"ר מוכן לתת הכל העיקר שלא יהיה סדר מוסר". ולכן עלינו להתחכם כנגדו בעצות ותחבולות שונות, ולקיים מאמר הכתוב "החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך". ובזה תהיה לנו ההכנה הטובה ליום הדין הבא עלינו לטובה, באופן שכל רצונותינו הטובים לשפר את עצמנו לשנה הבאה לא יהיו בגדר החלטות גרידא, אלא יהיה להם קיום ע"י לימוד יקר זה, השומר את האדם מטרדות היצר והעוה"ז ומביאו אל חיי הנצח.

[יודע כי ענין לימוד המוסר ארוך ורחב מאד והרוצה ללמוד את הנושא בשלמותו יעין בספרים: אור ישראל, שערי אור, דברי יהושע, עלי שור ח"ב. והדברים תומצתו בקונטרס "עבודת חודש אלול וימי הסליחות" פרק ז']

נערך ע"י מחבר הקונטרס "עבודת חודש אלול וימי הסליחות" מסדרת "עבודת המועדים" - להערות בטל' 6711693 - 02

לע"נ אביהם משה בן אירן ז"ל
תנצב"ה

העלון נתרם ע"י האחים יחזקאל ויהודה
להצלחה בכל הענינים